



Opetusministeriö
Hallitusneuvos Jorma Waldén

Kauppa- ja teollisuusministeriö
Vanhempi hallitussihteeri Sami Sunila

Oikeusministeriö
Lainsäädäntöneuvos Tatu Leppänen

Asia Lausunto teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annetun direktiivin edellyttämistä lainsäädäntömuutoksista

Opetusministeriö on pyytänyt IPR University Centerin lausuntoa teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annetun direktiivin edellyttämistä lainsäädäntömuutoksista tehdystä muistiosta. Instituutti esittää kannanottonaan seuraavan. Noudatamme lausunnossa muistiosta käytettyä systematiikkaa ja arvioimme sitä artikloittain.

Yleistä

Muistion mukaan direktiivi aiheuttaa kaiken kaikkiaan vain vähän muutoksia voimassa olevaan lainsäädäntöön. Mainitunlaisen minimi-implementoinnin seurauksena saattaa olla, että direktiivin sanamuoto ja kansallisen lainsäädännön sanamuodot eroavat toisistaan. Implementointi tulisi tehdä siten, ettei seurauksena olisi, että tuomioistuimien ja osapuolet eivät kansallisen lainsäädännön sanamuodosta saisi selville sovellettavan lain sisältöä, vaan se olisi haettava suoraan direktiivistä. Koska direktiivin tarkoituksen tulkinta kuuluu yksinomaan Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen toimivaltaan, saattaa epäselvästi tehty implementointi lisätä tarvetta pyytää ennakkoratkaisua EYT:ltä. Tämä puolestaan luonnollisesti pidentää oikeudenkäyntiä ja nostaa sen kustannuksia.

I luku. Kohde ja soveltamisala

1 ja 2 artikla

Muistion mukaan direktiivin soveltamisalaan kuuluvat patenttilaki, tavaramerkkilaki, mallioikeuslaki, hyödyllisyysmallilaki, yksinoikeudesta integroidun piirin piirimalliin annettu laki, kasvinjalostajan oikeudesta annettu laki sekä tekijänoikeuslaki. Lisäksi on todettu, että oikeudenkäymiskaari ja todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeudellisissa riita-asioissa annettu laki sisältävät säännöksiä, joihin direktiivi liittyy.

Luettelolla pyritään ilmeisesti kattamaan ne säännökset, joihin direktiivi mahdollisesti aiheuttaa muutoksia. Direktiivissä säädettyjä toimenpiteitä, menettelyjä ja oikeussuojakeinoja sovelletaan kuitenkin 2 artiklan mukaan kaikkiin sekä yhteisön lainsäädännössä että kansallisessa lainsäädännössä säädettyihin teollis- ja tekijänoikeuden loukkauksiin. Myös direktiivin 13. johdantokappaleessa todetaan, että direktiivin soveltamisala on tarpeen määritellä mahdollisimman laajasti. Tästä syystä olisi myös syytä selvyiden vuoksi mainita toiminimilaki, Neuvoston asetus 2100/94/ETY yhteisön kasvinjalostajanoikeuksista, Neuvoston asetus 6/2002/EY yhteisömallista, Neuvoston asetus 40/94/EY yhteisön tavaramerkistä, Neuvoston asetus 2081/92/ETY maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden maantieteellisten merkintöjen ja alkuperänimitysten

suojasta sekä Neuvoston asetus 2082/92/ETY maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden erityisluonnetta koskevista todistuksista.

Yhteisötavaramerkin (sekä myös yhteisömallin ja yhteisön kasvinjalostajaoikeuden) osalta sovelletaan niitä menettelysääntöjä, joita sovelletaan kansallista tavaramerkkiä koskeviin samankaltaisiin kanteisiin (Yhteisön TMerkkiA 97.3 artikla). Tämä tarkoittaa, että tavaramerkkilain muutetut säännökset joka tapauksessa tulisivat sovellettaviksi myös yhteisötavaramerkkeihin. Toiminimilain osalta lienee selvää, että se täytyy huomioida asian jatkovalmistelussa.

Direktiivin 13. johdantokappaleessa annetaan jäsenvaltiolle mahdollisuus laajentaa direktiivin soveltamisaluetta myös vilpilliseen kilpailuun. Sopimattomasta menettelystä annetun lain 1 §:n mukainen orjallinen jäljittely ja maineen hyväksikäyttö muistuttavat siinä määrin tavaramerkkisuojaa, että muutokset tulisi ulottaa myös näihin suojamuotoihin.

II Luku. Toimenpiteet, menettelyt ja oikeussuojakeinot

1 jakso. Yleiset säännökset

3 artikla. Yleinen velvoite

Muistiossa on sinänsä aivan oikein todettu, että 3.2 artiklan vaatimus tehokkaista, oikeasuhtaisista ja varoittavista keinoista kohdistuu lähinnä lainsäätäjään. Koska säädökset luovat puitteet, joita yksittäistapauksissa noudatetaan, kohdistuvat samat vaatimukset myös tuomioistuimen ratkaisutoimintaan.

Direktiivin implementointi tulee joka tapauksessa aiheuttamaan joitakin muutoksia voimassa olevaan lainsäädäntöön. Direktiivissä lausuttu yleinen velvoite korostuisi ehkä tehokkaammin, mikäli kansalliseen lainsäädäntöön lisättäisiin 3.2 artiklaa vastaava säännös.

4 artikla. Asialegitimaatio

Muiden kuin oikeudenhaltijoiden oikeus hakea toimenpiteiden soveltamista on jätetty kansallisen lainsäädännön varaan. Muistion mukaan teollis- ja tekijänoikeudellisten asioiden käsittelyyn ei liity sellaista riittävää julkista intressiä, joka antaisi perusteet poikkeukselliseen asianosaisjärjestelyyn.

Teollis- ja tekijänoikeuden noudattamista koskevissa asioissa on kysymys dispositiivisistä riita-asioista, joka puoltaa muistiossa omaksuttua kantaa. Varsinkin tekijänoikeuden osalta piratismista on usein kysymys tapauksista, joissa on useita oikeudenhaltijoita, jotka ovat tietyltä osin siirtäneet oikeudet alan järjestöille. Direktiivin implementoinnin jatkovalmistelun yhteydessä tulisi mielestämme pohtia sitä, olisiko esimerkiksi prosessiekonomisista syistä perusteltua antaa kollektiivijärjestöille puhevalta varsinkin selkeissä piratismia koskevissa tapauksissa. Tämä saattaisi lisätä myös oikeudenhaltijoiden oikeusturvaa, koska yksittäinen taloudellinen intressi on usein melko pieni.

2 jakso. Todistusaineisto

7 artikla. Toimenpiteet todisteiden suojaamiseksi

Muistion mukaan olemassa oleva lainsäädäntö täyttää artiklan vaatimukset. Turvaamistoimen saaminen edellyttää sekä OK 7 luvun 3 §:n että todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa annetun lain mukaan, että on olemassa vaara turvaamistoimen kohteen häviämisestä. Direktiivissä ei turvaamistoimen edellytykseksi ole asetettu vastaavaa vaara –edellytystä.

Vaikka muistiossa esitetty tulkinta todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa annetussa laissa säädetyistä vaara –edellytyksestä on todennäköinen, on säännös kuitenkin sanamuotonsa osalta ristiriidassa direktiivin säännöksen kanssa. Lisäksi TodTurvL:sta puuttuvat säännökset siitä, miten tulee menetellä, mikäli turvaamispäätös on annettu vastapuolta kuulematta. Käsityksemme mukaan TodTurvaL:a tulisi muuttaa edellä mainitulla tavalla. Muutos ei vaikuttaisi käytännön tilanteisiin.

3 jakso. Tiedonsaantioikeus

8 artikla. Tiedonsaantioikeus

Tiedonsaantioikeuden osalta kiinnitämme huomiota siihen tapaan, jolla 8 artikla on muotoiltu. Direktiivi viittaa mielestämme siihen, että tietoja on voitava antaa jo ennen kuin lopullisesti on vahvistettu, että loukkaus on tapahtunut eli että toimenpide on voitava määrätä esimerkiksi väliaikaisen toimenpiteen muodossa oikeudenkäynnin aikana. Viittaamme siihen, että sanamuodon mukaan määräys voidaan antaa ”oikeudenkäynnin yhteydessä”. Tätä tulee verrata 11 artiklassa käytettyyn ilmaisuun, jonka mukaan kieltotuomio täytyy voida antaa, kun ”loukkauksen toteava oikeuden päätös on tehty”.

Tiedonsaantioikeutta ei myöskään rajoiteta ”loukkaajaan” eli siihen, jonka on jo todettu loukkaavan oikeutta, vaan sitä on sovellettava myös henkilöihin, joilla on yhteys ”riidanalaisiin” tuotteisiin (1 kohta (a)). Viittaus tavaroiden riidanalaisuuteen antaa osaltaan tukea näkemyksellemme siitä, että toimenpide on voitava määrätä jo oikeudenkäynnin aikana.

Jatkovalmistelussa on mielestämme pohdittava, tulisiko tiedonsaantioikeus ulottaa myös tilanteisiin, joissa ei vielä ole vahvistettu, että loukkaus on tapahtunut. Kiinnitämme erityisesti huomiota siihen, että säännös on jäsenvaltioita velvoittava, joten 8 artiklassa tarkoitettua vähäisempi tiedonsaantioikeus ei täytä direktiivin tarkoitusta.

5. jakso. Pääasiallisia koskevasta tuomiosta johtuvat toimenpiteet

10 artikla. Korjaavat toimenpiteet

Voimassa olevassa lainsäädännössä on erikseen mainittu ne toimenpiteet, joihin tuomioistuin voi velvoittaa immateriaalioikeuden loukkauksissa. Säännöksiä tulee tulkita siten, että tuomioistuimella on mahdollisuus määrätä ainoastaan mainittuja toimenpiteitä. Säännökset eivät ole esimerkkiluettelo tuomioistuimen käytössä olevista korjaavista keinoista.

Direktiivissä on jäsenvaltioille asetettu velvollisuus varmistaa, että oikeusviranomaiset voivat ”kantajan pyynnöstä antaa määräyksen asianmukaisten toimenpiteiden toteuttamisesta”. Artiklassa esitetyt toimenpiteet on ymmärrettävä esimerkeiksi asianmukaisista toimenpiteistä. Voimassa olevan lainsäädännön mukaan tuomioistuimella ei ole näin vapaita käsiä. Mielestämme olisi asianmukaista muuttaa säännöksiä siten, että ne vastaavat artiklan joustavaa sääntelytapaa. Tämä mahdollistaisi myös sen, että tuomioistuin entistä paremmin voisi sovittaa käytettävät toimenpiteet kuhunkin tapaukseen.

Artiklassa edellytetään, että kaikki korjaavat toimenpiteet on suoritettava ”ilman minkäänlaista korvausta”. Voimassa olevassa immateriaalioikeutta koskevassa sääntelyssä (TekijäL 58 §, PatL 59 §, HyödMalliL 38 §, KasvinjalOikL 32 §, PiirimalliL 39 §, MalliL 37 § ja TMerkkiL 41 §) mahdollistetaan se, että oikeudenhaltija lunastaa loukkaavat tuotteet korvausta vastaan. Muistiossa esitetty näkemys siitä, että korvaus raaka-aineesta ei olisi artiklan vastaista, on mielestämme ristiriidassa artiklan sanamuodon kanssa. Asiaan tulisi jatkovalmistelussa kiinnittää erityistä huomiota.

Artikla edellyttää, että soveltuviin tapauksiin loukkausesineiden luomisessa ja valmistuksessa pääasiassa käytetyt materiaalit ja välineet voivat olla korjaavien toimenpiteiden kohteena. PatL 59 §:ssä mainitaan patentilla suojattu tuote ja esine, jonka käyttäminen sisältäisi patentinloukkauksen. PatL 3.2 §:ssä säädetään, että patenttisuojaa koskee myös ”välinettä keksinnön käyttämiseksi”, joka ei kuitenkaan sanamuotonsa mukaan kata luomisessa ja valmistuksessa käytettyjä välineitä. PatL 59 § ei täytä artiklan vaatimusta. Myöskään KasvinjalOikL 32 § ei täytä artiklan vaatimuksia, koska siinäkin mainitaan ainoastaan kasviaineiston palauttaminen lunastusta vastaan. TekijäL 58 § (ja uudet / tulevat säännökset teknisistä suojakeinoista) vastaavat direktiiviä.

Jatkovalmistelussa tulee myös tarkastella sitä, täyttävätkö TekijäL 58 §:n 2 momentissa ja PatL 59 §:n 1 momentissa olevat säännökset siitä, että korjaavia toimenpiteitä ei voi soveltaa niitä kohtaan, jotka ovat saaneet oikeutta loukkaavan omaisuuden haltuunsa vilpittömässä mielessä, direktiivin vaatimukset.

11 artikla. Kieltotuomiot

Kannatamme muistion ehdotuksia. Kieltokannesäännöksen lisääminen tekijänoikeuslakiin on välttämätöntä. Korostamme sitä, että kieltokannemahdollisuuden tulee olla tekijänoikeudessa yhtä laaja kuin muissakin immateriaalioikeuksissa. Sitä ei voi rajoittaa ainoastaan yleisön saataville saattamisen lopettamiseksi.

6 jakso. Vahingonkorvaukset ja oikeudenkäyntikulut

13 artikla. Vahingonkorvaukset

Muistiossa esitetty näkemys siitä, että voimassa oleva lainsäädäntö täyttää artiklan vaatimukset on mielestämme sinänsä oikea. Tavaramerkkilain ja piirimallilain muutoksilla saavutettaisiin tervetullut yhdenmukaisuus muiden teollisoikeuslakien kanssa.

Kannatamme vanhentumissäännösten tarkistamista ja yhtenäistämistä tässä yhteydessä.

7 jakso. Julkistamistoimenpiteet

15 artikla. Tuomioistuimen päätösten julkistaminen

Artiklassa asetetaan jäsenvaltioille velvollisuus varmistaa se, että oikeusviranomaiset voivat kanteen yhteydessä määrätä soveltuvia toimenpiteitä päätöstä koskevien tietojen levittämiseksi. Muistiossa ehdotetaan, että tämä velvollisuus toteutettaisiin siten, että kaikkiin immateriaalioikeuslakeihin lisättäisiin säännös siitä, että tuomioistuin voi pyynnöstä oikeuttaa kantajan julkaisemaan vastaajan kustannuksella lehti-ilmoituksena tai muuna vastaavana ilmoituksena tuomion olennaiset tiedot sisältävän lyhennelmän. Julkaisemisen edellytykseksi on lisäksi asetettu, että sillä on yleistä merkitystä. Julkaiseminen olisi tehtävä viimeistään kolmen kuukauden kuluessa lopullisen tuomion antamisesta ja tuomioistuimen olisi määrättävä enimmäismäärä vastaajan korvattavaksi tuleville kustannuksille. Julkaistavassa lyhennelmässä ei saisi ilmaista tapaukseen mahdollisesti liittyviä rikosoikeudellisia seikkoja.

Ehdotus poikkeaa artiklan sanamuodosta. Tuomioistuimella tulee artiklan sanamuodon mukaan olla oikeus määrätä ”soveltuvia toimenpiteitä päätöstä koskevien tietojen levittämiseksi” mukaan lukien päätöksen julkistaminen ja sen julkaiseminen kokonaan tai osittain. Artiklan lähtökohtana on tuomioistuimelle annetut hyvin laajat oikeudet. Muistiossa kavennetaan niitä oikeuksia, joita tuomioistuimelle artiklan sanamuodon mukaan annetaan. Koska kysymys on jäsenvaltioita velvoittavasta säännöksestä, on aiheellista kysyä, täyttääkö muistiossa esitetty artiklan sanamuodon ja direktiivin tarkoituksen.

Kustannusten enimmäismäärän määrittäminen on sinänsä hyväksyttävää. Muistiossa katsotaan, että ensisijaisesti enimmäismäärä olisi julkaisukustannukset ammattilehdessä ja merkittävässä paikallislehdessä. Poikkeuksellisesti enimmäismäärä voisi kattaa julkaisemisen myös yhdessä valtakunnallisessa lehdessä. Tietojen levittämiseksi voi kuitenkin olla tarkoituksenmukaista käyttää muitakin muita keinoja, kuten erillisen tiedotteen painaminen ja levittäminen. Direktiivin sanamuodon (”soveltuvia toimenpiteitä”) mukaan myös nämä kustannukset tulisi olla mahdollista saattaa vastaajan korvattaviksi.

Käytännössä ongelmia saattaa aiheuttaa myös se, ettei julkaistavassa lyhennelmässä muistion mukaan saisi ”ilmaista tapaukseen mahdollisesti liittyviä rikosoikeudellisia seikkoja”. Tekijän- ja teollisoikeudellisissa loukkaustapauksissa ero siviilioikeudellisen loukkauksen ja rikosoikeudellisesti relevantin loukkauksen välillä tyypistyy, ainakin periaatteessa, tuottamuksen/tahallisuuden asteeseen. Rikoslain 49 luvun 2 §:n mukaan teollisoikeusrikoksen tunnusmerkistö täyttyy, jos säännöksessä lueteltua teollisoikeutta loukataan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan huomattavaa taloudellista vahinkoa loukatun oikeuden haltijalle. Teolta vaaditaan lisäksi tahallisuutta (Rikoslain 3 luvun 5 § 2 momentti). Usein olisikin mahdollista syyttää esimerkiksi kilpailijaa teollisoikeusrikoksesta, vaikka näin ei käytännössä tehdäkään.

Kiellon, vahingonkorvauksen ja muiden siviilioikeudellisten seuraamusten määrittäminen ei edellytä huomattavaa vahinkoa tai tahallisuutta. Usein loukkaukset kuitenkin aiheuttavat huomattavaa taloudellista

vahinkoa. Yhteistä tekijän- ja teollisoikeudelliselle siviili- ja rikosjutulle on itse loukkaus, joka määräytyy kyseisen immateriaalioikeuslain nojalla. Jos lyhennelmässä siis kerrotaan, miten loukkaus on tapahtunut, on tämä silloin myös, ainakin periaatteessa, rikosoikeudellisesti relevantti seikka, jota ehdotuksen mukaan ei saisi ilmaista. Samoin, jos siviilijutun tuomiossa on katsottu, että vastaaja on tahallisesti loukannut oikeutta, voidaan sen katsoa olevan rikosoikeudellisesti relevantti asianhaara. Toisaalta tuomiot ovat julkisia asiakirjoja, joiden julkaiseminen ei edellytä lupaa. Muistion perusteella on vaikea tietää, mitä rikosoikeudellisilla seikoilla on siinä tarkoitettu.

Jatkovalmistelussa tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, onko ja millä tavalla lainsäädännössä tarpeen rajoittaa tuomiosta ilmenevien seikkojen julkaisemista, vai jätetäänkö julkaisemisen laajuus tuomioistuimen harkintaan.

Liittymäkohdat muihin lainsäädäntöhankkeisiin

Direktiivin säännökset ja immateriaalioikeuksia koskevien prosessien erityispiirteet tukevat sitä, että nykyisin erilaisissa prosessioikeudellisissa järjestelmissä ratkaistavat asiat keskitettäisiin käsiteltäväksi yhdessä tuomioistuimessa mahdollisimman yhtenäisin prosessioikeudellisin säännöksin. Käsitksemme mukaan 12.4.2005 mietintönsä jättäneen IPR-tuomioistuintyöryhmän mietinnössä esitetty hanke aineettomien oikeuksien käsittelyn keskittämiseksi tulisikin käsitellä rinnakkain direktiivin implementoinnin kanssa.

Direktiivi velvoittaa jäsenvaltioita rohkaisemaan erilaisten käytännesääntöjen luomiseen. Tältä osin kiinnitämme huomiota siihen, että suunnitteilla oleva teollisoikeusasiamiehiä koskeva rekisteröintijärjestelmä tutkintoineen loisi uuden yhteistyöelimen myös käytännesääntöjen laatimiseen.

Lausunnon valmisteluun ovat osallistuneet allekirjoittaneen lisäksi OTT, VT Marcus Norrgård ja pääsihteeri Marja-Leena Mansala.

Helsingissä 19. päivänä elokuuta 2005

Niklas Bruun
Professori, johtaja
IPR University Center